

บทที่ 2

แนวคิด วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา “ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนในชุมชนเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร” ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางการศึกษา โดยแบ่งสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียน
  - 1.1 ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียน
  - 1.2 รูปแบบการจัดประสบการณ์เพื่อเน้นพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม
  - 1.3 รูปแบบการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อเสริมพัฒนาการเด็กก่อนวัยเรียน
2. แนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
  - 2.1 การมีส่วนร่วม
  - 2.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา
  - 2.3 การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา
3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียน

ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้กำหนดแนวคิดทิศทางและกระบวนทรรศน์ใหม่ของแผนฯ คือคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาสังคม เพราะคนเป็นปัจจัยชี้ขาดในความสำเร็จของการพัฒนาสังคมและพัฒนาอื่น ๆ ในทุก ๆ เรื่อง และการที่จะพัฒนาศักยภาพของคนนั้นต้องมีการพัฒนาตั้งแต่ปฏิสนธิไปจนตลอดชีวิต และการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียนถือเป็นรากฐานของการจัดการศึกษาที่สำคัญในระดับต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการวางแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539, น. 3-8)

เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8 จึงมีนโยบายที่จะจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียน ให้แก่เด็กที่มีอายุ 3-5 ปี ให้

ครอบคลุมทุกพื้นที่และเน้นการพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม เป็นสำคัญและหลากหลาย ถือได้ว่าเป็นการเดินทางเข้าสู่ช่วงเวลาใหม่ของมนุษยชาติสังคมไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลก จำเป็นต้องปรับตัวเองให้สอดคล้องกับกระแสของสังคมโลก ในแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 8 ได้กำหนดให้การศึกษาในระดับก่อนวัยเรียนในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาความพร้อมของเด็กทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ บุคลิกภาพและสังคม เพื่อรับการศึกษาในระดับต่อไป การจัดการศึกษาระดับนี้อาจจัดในรูปของชั้นเด็กเล็ก อนุบาลศึกษา หรือในรูปของศูนย์พัฒนาเด็กในรูปต่าง ๆ (กรมวิชาการ, 2540, น. 30) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของแต่ละพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย รัฐได้กำหนดแนวนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียนไว้ดังนี้

1. จัดเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดชีวิต

2. จัดการศึกษาและส่งเสริมการอบรมเลี้ยงดูที่เป็นประโยชน์ต่อพัฒนาการของเด็กตามสภาวะความต้องการพื้นฐานตามวัยตั้งแต่ปฏิสนธิและพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์

3. ส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยทุกคนได้รับการบริการเพื่อเตรียมความพร้อมอย่างน้อย 1 ปี ก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา โดยให้ดำเนินการตามแนวทางต่อไปนี้

3.1 ขยายบริการการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยให้กว้างขวางโดยเฉพาะในชนบทห่างไกล และชุมชนแออัดในทุกจังหวัด โดยให้โรงเรียนประถมศึกษาทุกโรงทั้งของรัฐและท้องถิ่นจัดบริการเตรียมความพร้อมสำหรับเด็กอย่างน้อย 1 ปี ก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา

3.2 จัดหลักสูตรแต่ละระดับและประเภทการศึกษาให้มีเนื้อหาสาระทั้งส่วนที่เป็นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาบุคคลและสังคม และส่วนที่เสริมสร้างศักยภาพตามความแตกต่างของบุคคล

3.3 ส่งเสริมการให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิตครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูเด็กและการเสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างวัย

3.4 ส่งเสริมให้ครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันในชุมชน และสื่อมวลชนร่วมมือกันในการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่เหมาะสม และการชี้แนวทางที่ดีแก่เด็กและเยาวชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

เพื่อให้สอดคล้องกับแนวความคิดดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มอบหมายให้กรมวิชาการจัดทำหลักสูตรระดับก่อนวัยเรียน พุทธศักราช 2540 โดยได้กำหนดปรัชญาการจัดการศึกษาและการอบรมเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดถึงอายุ 6 ขวบ บนพื้นฐานการให้ความรัก ความเข้าใจ และความจำเป็นที่จะพัฒนาเด็กให้ครบทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาให้เหมาะสมกับวัย ความแตกต่างระหว่างบุคคลและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสังคมที่เด็กอาศัยอยู่ (กรมวิชาการ, 2540, น. 2-7)

สาระสำคัญของหลักสูตรแบ่งออกเป็น 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 เป็นหลักสูตรสำหรับเด็กแรกเกิด-1 ปี

ส่วนที่ 2 เป็นหลักสูตรสำหรับเด็กอายุ 1-3 ปี

ส่วนที่ 3 เป็นหลักสูตรสำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี

หลักสูตรส่วนที่ 1 และส่วนที่ 2 เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่เป็นประโยชน์ต่อพัฒนาการของเด็กแรกเกิด-3 ขวบ เป็นการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคมและสติปัญญา ซึ่งจะเป็นแนวทางในการเลี้ยงดูเด็กให้มีความสมบูรณ์เต็มตามศักยภาพ

หลักสูตรส่วนที่ 3 สำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1. หลักการเป็นการจัดโดยยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็กอายุ 3-6 ปี ทุกคนทั้งเด็กปกติ เด็กด้อยโอกาส และเด็กพิเศษ เพื่อให้เด็กพัฒนาทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา ผ่านกิจกรรมการเล่นที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียน รวมทั้งเป็นการร่วมมือระหว่างบ้าน สถานศึกษาและชุมชน

2. จุดมุ่งหมายมุ่งให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างของแต่ละบุคคล ทั้งทางร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคมและสติปัญญา โดยแบ่งออกเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 10 ประการ และคุณลักษณะตามวัยแยกตามพัฒนาการของเด็กกลุ่มอายุ 3-4 ปี 4-5 ปี และ 5-6 ปี ตามลำดับดังนี้

คุณลักษณะที่พึงประสงค์

2.1 มีสุขภาพดี เจริญเติบโตตามวัยและมีพฤติกรรมอนามัยที่เหมาะสม

2.2 ใช้กล้ามเนื้อใหญ่ และกล้ามเนื้อเล็กได้อย่างคล่องแคล่วและประสานสัมพันธ์กัน

2.3 ร่าเริง แจ่มใส มีความสุขและมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น

2.4 มีคุณธรรมและจริยธรรม มีวินัยในตนเองและมีความรับผิดชอบ

2.5 ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับสภาพและวัยอย่างมีความสุข

2.6 อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในในระบบอบ

ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2.7 รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมในท้องถิ่นและความเป็นไทย

2.8 ใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย

2.9 มีความสามารถในการคิด การแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับวัยและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ

2.10 มีจินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

3. การจัดชั้นหรือกลุ่มเด็ก ให้ยืดอายุเป็นหลัก และอาจเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล เช่น กลุ่มเด็กที่มีอายุ 3-4 ปี อาจเรียกชื่อ อนุบาล 1 กลุ่มเด็กอายุ 4-5 ปี อาจเรียกชื่อ อนุบาล 2 กลุ่มเด็กอายุ 5-6 ปี อาจเรียกชื่ออนุบาล 3 หรือเด็กเล็ก

4. ระยะเวลาเรียน ใช้เวลาในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก 1-3 ปีการศึกษาโดยประมาณ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอายุของเด็กที่เริ่มเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษา

5. แนวการจัดประสบการณ์ กำหนดแนวทางสำคัญในการจัดประสบการณ์ คือยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง จัดให้เหมาะสมกับวัย ความสนใจ ความต้องการ และความแตกต่างระหว่างบุคคล ในบรรยากาศที่อบอุ่นเอื้อต่อการเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรมในรูปแบบบูรณาการผ่านการเล่นอย่างหลากหลาย เป็นประสบการณ์ตรงที่让孩子ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งของเด็กและผู้ใหญ่ สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งเปิดโอกาสให้พ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

6. กิจกรรมประจำวัน ให้จัดกิจกรรมประจำวันให้ครอบคลุม การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ การพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาการคิด การส่งเสริมการคิด และตัดสินใจ การส่งเสริมลักษณะนิสัยและทักษะพื้นฐานในชีวิตประจำวัน ลักษณะการจัดให้จัดกิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมการเล่นกลางแจ้ง เกมการศึกษา และกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ เป็นต้น

7. การจัดกิจกรรมตารางประจำวัน ให้ครอบคลุมกิจกรรมประจำวัน ดังนี้

7.1 การพัฒนาทักษะพื้นฐานในชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องของการฝึกให้เด็กได้ใช้ทักษะเกี่ยวกับการช่วยเหลือตนเอง และฝึกให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดีงาม

7.2 การเล่นเสรี เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เด็กมีโอกาสได้เลือกและตัดสินใจได้พัฒนาการคิดและการที่เด็กได้เล่น จะเป็นการพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก

7.3 การแสดงความรู้ผ่านวัตถุ เป็นการส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาการคิดและความคิดสร้างสรรค์

7.4 กิจกรรมด้านสังคม เป็นกิจกรรมที่让孩子ได้ปรับตัวเข้ากับผู้อื่น ได้เลือกตัดสินใจ และเป็นการสร้างนิสัยที่ดีให้กับเด็ก

7.5 กิจกรรมพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ เป็นกิจกรรมที่พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อใหญ่ การเคลื่อนไหว และการใช้อวัยวะต่าง ๆ

7.6 กิจกรรมที่ครูเป็นผู้สอน เป็นกิจกรรมที่พัฒนาการคิดสติปัญญาที่ครูต้องการให้เด็กเกิดตามวัย

สัดส่วนของเวลาในแต่ละวันที่เสนอแนะไว้สามารถปรับและยืดหยุ่นได้ ขึ้นอยู่กับครูผู้สอน และสภาพการณ์ โดยยึดหลักการจัดตารางกิจกรรมประจำวัน ให้มีความสมดุล กล่าวคือ มีทั้ง กิจกรรมภายในและภายนอกห้องเรียน กิจกรรมที่เป็นรายบุคคล กลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่ใช้ กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก กิจกรรมที่สงบและเคลื่อนไหว ทั้งนี้ควรจัดให้ครอบคลุมกิจกรรม ประเภทต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น

8. เนื้อหา เนื้อหาที่กำหนดไว้ในกิจกรรมได้กำหนดไว้ 2 ส่วน คือ

8.1 ส่วนที่เป็นประสบการณ์สำคัญที่เด็กทุกคนควรได้รับ เพราะจะช่วยให้พัฒนา ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสื่อ วัสดุสิ่งของกับ เพื่อนและบุคคลอื่น ๆ ประสบการณ์ที่สำคัญมี 9 ประการ คือ การสื่อความคิดที่เป็นการกระทำ การใช้ภาษา การเรียนรู้ทางสังคม การเคลื่อนไหว ดนตรี การจำแนกและเปรียบเทียบจำนวนมิติสัมพันธ์ และเวลา

8.2 ส่วนที่เป็นเนื้อหาและแนวคิดมี 9 หัวข้อ คือ ตัวเรา ครอบครัว โรงเรียนของเรา บุคคลต่าง ๆ วันสำคัญ ธรรมชาติรอบตัว การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การคมนาคม และการสื่อสาร ต่าง ๆ แต่ละหัวข้อจะมีแนวคิดที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับเด็กหลังจากได้ทำกิจกรรมหลากหลายแล้ว

9. การประเมินพัฒนาการ กำหนดให้ใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมของเด็กเป็นรายบุคคล ขณะทำกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวัน และมีการรวบรวมผลงานความก้าวหน้าของเด็กเป็นรายบุคคล รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับการเจริญเติบโต น้ำหนัก ส่วนสูง และสุขภาพของเด็ก เพื่อนำผลที่ได้มาวางแผน ปรับปรุงการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และกิจกรรมเพื่อการพัฒนาให้เด็กได้บรรลุตามจุดมุ่งหมาย ของหลักสูตร

เพื่อให้การจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียนบรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรสำนักงาน คณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2539, น. 47) ได้กำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ การศึกษาระดับก่อนวัยเรียนไว้ดังนี้

นโยบาย ขยายและยกระดับความรู้พื้นฐานของประชาชนทั้งมวลเพื่อเปิดโอกาสให้ ประชาชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างกว้างขวางและสูงขึ้น โดยเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

ยุทธศาสตร์ ให้เด็กปฐมวัยทุกคนได้รับบริการเตรียมความพร้อมก่อนเข้ารับการศึกษา ในระดับประถมศึกษา เพื่อให้มีพัฒนาการทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และจิตใจอย่าง สมวัยและต่อเนื่อง อันเป็นการเสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพในระดับสูงต่อไป

มาตรการ

1. ให้ความรู้แก่พ่อแม่และครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยเผยแพร่ความรู้ การวางแผนครอบครัว วิธีการอบรมเลี้ยงดู ตามบทบาทที่เหมาะสมของพ่อแม่ โดยการจัดกิจกรรม และเผยแพร่ผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

2. ให้หน่วยงานทางการศึกษาประสานและร่วมมือกับสื่อมวลชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จัดกิจกรรมรณรงค์ทางสังคม เพื่อให้เกิดความตระหนักว่าเด็กเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่ามากที่สุดของครอบครัวและสังคม

3. ขยายบริการทางการศึกษาระดับก่อนวัยเรียน เพื่อให้เด็กปฐมวัยทุกคนได้รับการเตรียมความพร้อมอย่างน้อย 1 ปี ก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษาภายในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 โดยรัฐสนับสนุนให้เปล่าสำหรับเด็กที่ด้อยโอกาสกลุ่มต่าง ๆ

4. สนับสนุนปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาการทางร่างกายและสติปัญญาของกลุ่มเด็กที่ด้อยฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในภาวะทุพโภชนาการ

จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียนมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาเด็กให้มีคุณลักษณะที่ถึงประสงค์ตามที่หลักสูตรกำหนด กระบวนการเสริมสร้างประสบการณ์ทำให้เด็กพัฒนาทุกด้านโดยองค์รวม เด็กได้เรียน/เล่น อย่างมีความสุข การเรียนรู้เกิดจากกระบวนการคิด ค้นคว้า กระทำ การทดลอง วิเคราะห์ แก้ปัญหา สรุปผลการทำงานด้วยตัวของเด็กเองที่สำคัญสิ่งที่เรียนมีความหมายต่อตัวเด็ก โดยโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชน ประสานความร่วมมือ ดำเนินการและวางแผนงานอย่างจริง

รูปแบบการจัดประสบการณ์เพื่อเน้นพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม

จากการศึกษาทฤษฎีพัฒนาการของเด็กก่อนวัยเรียนสามารถนำมาจัดเป็นกิจกรรมหรือประสบการณ์เพื่อให้สอดคล้องกับทฤษฎีโดยเน้นพัฒนาการทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคมของเด็กในช่วงวัย 2-6 ปี นั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้เสนอประสบการณ์ที่สอดคล้องกับการพัฒนาการของเด็กก่อนวัยเรียนไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, 2526, น. 129-132)

เด็กในวัย 3-6 ปี เป็นช่วงที่กำลังต้องการเสริมสร้างพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม ดังนั้น การจัดประสบการณ์เพื่อให้เด็กได้พัฒนาในด้านต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งโดยต้องจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับความพร้อม วุฒิภาวะ ความสนใจ ความต้องการและความสามารถของเด็ก

ประสบการณ์ที่จัดให้เด็กในวัยนี้แบ่งได้เป็น

1. การเล่นชนิดต่าง ๆ เช่น เล่นของเล่น เล่นเครื่องสนาม เล่นเกม ฯลฯ ซึ่งการเล่นจะนำไปสู่การเรียนรู้

2. การฝึก เช่น การฝึกทำงานร่วมกัน ฝึกทักษะต่าง ๆ ฯลฯ การฝึกนี้จะนำไปสู่การปฏิบัติ

3. การเสริมสร้างจินตนาการและทัศนคติที่ดีและถูกต้องให้กับเด็ก

การจัดประสบการณ์ทั้ง 3 แบบนี้ จะนำเด็กไปสู่การพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ดังนี้

1. พัฒนาการทางด้านร่างกายของเด็กวัย 3-6 ปี เมื่อคุณได้ทราบถึงความสามารถของเด็กในช่วงวัยนี้แล้ว การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ก็ต้องสอดคล้องกับความสามารถและการพัฒนาเด็ก กิจกรรมและประสบการณ์ที่จัด ได้แก่ การเล่นเพื่อพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก การทรงตัว และประสาทสัมผัสเมื่อเด็กมีอายุมากขึ้น การเล่นก็จะมีน้ำหนักมากขึ้น ช่วงเวลายาวขึ้น และมีการเล่นแบบเสรีมากขึ้น

ในการเล่น ครูควรแยกเด็กเล็กและเด็กโตออกจากกัน เนื่องจากความสามารถของเด็กไม่เท่ากันแต่บางครั้งก็สามารถเล่นด้วยกันได้ โดยเด็กโตจะคอยดูแลช่วยเหลือเด็กเล็กในการเล่นบางอย่างได้

ในการฝึกใช้กล้ามเนื้อต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของมือและตา ประสาทสัมผัสต่าง ๆ เมื่ออายุมากขึ้นการฝึกจะยากขึ้น กิจกรรมการฝึกจะเริ่มเข้าสู่งานฝีมือมากขึ้น เช่น วาดรูป พับกระดาษ พิมพ์ผ้า เป็นต้น ในการฝึกต้องคำนึงถึงช่วงเวลาและสมาธิในการทำงานของเด็ก ประกอบกับทักษะความถนัดของเด็กแต่ละคน

2. พัฒนาการทางสติปัญญา ครูต้องทราบถึงความสามารถทางสติปัญญาของเด็กว่าอยู่ในระดับใด เรียนรู้อะไรได้บ้าง อะไรที่ควรสอนควรฝึก ธรรมชาติของเด็กในวัยนี้เป็นอย่างไร เช่น มีช่วงความสนใจในสิ่งเหตุผลต้องเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ว่าเป็นจริง ฯลฯ ประสบการณ์ที่จัดจึงควรเป็นประสบการณ์ที่เสริมสร้างความคิดและการสังเกต เช่น การรู้จักชื่อสิ่งของต่าง ๆ การเปรียบเทียบ การจำแนก การจัดหมวดหมู่ เป็นต้น ความสามารถจะเพิ่มขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น พัฒนาการทางภาษาเริ่มเข้ามามีบทบาท เมื่อเด็กใช้ภาษาได้คล่องการแสดงออกทางความคิดก็จะเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบ

3. พัฒนาการทางอารมณ์และสังคม เด็กในวัย 3-6 ปี เด็กเริ่มจากบ้านมาสู่โรงเรียนซึ่งเป็นสังคมใหม่ที่กว้างขึ้น เด็กต้องพบปะกับบุคคลต่าง ๆ มากขึ้น การปรับตัวเข้ากับผู้อื่นอย่างมีความสุขเป็นสิ่งที่โรงเรียนพึงสอนให้แก่เด็ก รวมทั้งการเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่ดี เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความกตัญญู ฯลฯ ตลอดจนการเสริมสร้างทัศนคติและบุคลิกภาพที่ดีให้กับเด็ก เพราะเด็กในวัยนี้กำลังมีการเลียนแบบและดูดซึมตัวอย่างต่าง ๆ ที่พบเห็นไว้กับตน ดังนั้น การจัดประสบการณ์ในการเสริมสร้างพัฒนาการทางอารมณ์และสังคมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เช่น การฝึกทำงานเป็นกลุ่ม การเล่นเกมบทบาทสมมติ การฟังนิทาน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมที่จัดนั้นจะต้องสอดคล้อง

กับความสนใจของเด็กในวัยนี้ด้วย ครูอนุบาลจะต้องเป็นแบบอย่างตัวแบบที่ดีที่สุดที่จะให้เด็กได้ดูซึม และเลียนแบบพฤติกรรมต่าง ๆ ด้วย

ข้อควรคำนึง

เมื่อครูอนุบาลได้ทราบถึงพัฒนาการและการจัดกิจกรรมของเด็กก่อนวัยเรียนแล้ว ยังควรคำนึงถึง

1. ปัญหาทางพัฒนาการของเด็ก

ก. เด็กที่มีปัญหาทางด้านร่างกาย เช่น มีความผิดปกติทางร่างกาย แขน ขา พิการ หรือไม่แข็งแรง ตาเหล่ เป็นต้น หรือเด็กที่มีโรคประจำตัว เช่น หอบ โรคหัวใจ หรือเด็กที่มีร่างกายอ่อนแอไข้โรค เด็กเหล่านี้ครูอนุบาลต้องคอยดูแล ต้องระวังในเรื่องการเล่น อุบัติเหตุที่จะเกิดช่วงระยะเวลาในการเล่นต้องไม่นานจนเกินไปและกิจกรรมต้องเหมาะกับเด็กด้วย

แม้ในเด็กปกติ การเล่นบางอย่างเมื่อเด็กได้รับความสนุกสนานเต็มที่ เด็กจะไม่รู้จักระมาณกำลังในการเล่น ซึ่งอาจทำให้เด็กเหนื่อยจนเกินไปและร้องไห้ในเวลาอน ฉะนั้น ครูต้องคอยดูแลให้เด็กได้เล่นอย่างพอเหมาะ

ข. เด็กที่มีปัญหาด้านสติปัญญา เด็กบางคนอาจมีพัฒนาการล่าช้ากว่าปกติบ้าง แต่ถ้าครูเห็นว่าผิดปกติมากก็ควรนำเด็กไปตรวจสอบความสามารถทางสติปัญญา และจัดให้เด็กได้เรียนในโรงเรียนที่เหมาะสมที่ล่าช้ากว่าเด็กปกติเพียงเล็กน้อย ครูอาจจะจัดกิจกรรมตามความสามารถ หรือให้เด็กที่มีความสามารถสูงช่วยเด็กที่อ่อนกว่า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของกิจกรรม แต่ไม่ควรที่จะแยกเด็กอ่อนและเก่งออกจากกันเด็ดขาด ซึ่งจะทำให้เด็กอ่อนรู้สึกว่าคุณด้อยกว่า และขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ในขณะที่เดียวกัน การทำกิจกรรมร่วมกันจะทำให้เด็กอ่อนกว่ามีพัฒนาการดีขึ้น เด็กเก่งก็จะมีโอกาสช่วยเหลือเด็กอ่อนกว่า ซึ่งจะสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่คนเราต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในสังคมจะมีทั้งคนเก่งและไม่เก่งในแต่ละด้านแตกต่างกัน ส่วนการจัดกิจกรรมตามความสามารถของเด็กจะทำให้เด็กรู้สึกประสบความสำเร็จและมีความเชื่อมั่นในตนเอง

ค. เด็กที่มีปัญหาทางอารมณ์และสังคม เด็กจะแสดงออกให้เห็น เช่น เงียบเฉยหรือก้าวร้าว ชอบรังแกเพื่อน โกหก ขโมย และพฤติกรรมที่ผิดปกติต่าง ๆ ครูอนุบาลจะต้องคอยสังเกต และดูแลเด็กเหล่านี้อย่างใกล้ชิดและหาทางช่วยเหลือเด็กเหล่านี้ เช่น คอยสังเกตพฤติกรรมของเด็ก ให้ความรักและความอบอุ่น พูดคุยกับเด็กเพื่อหาสาเหตุของปัญหา อย่าปล่อยเลยตามเลยหรือลงโทษโดยไม่บอกเหตุผล จะไม่สามารถแก้ปัญหาเด็กได้ การแก้ปัญหาจะต้องอาศัยความร่วมมือหลาย ๆ ด้านด้วยความรัก ความเข้าใจ และต้องอดทน

2. ปัญหาทางด้านการจัดกิจกรรม ควรคำนึง

ก. การจัดกิจกรรมต้องเหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความต้องการ และความสนใจของเด็ก มิฉะนั้นจะไม่ประสบผลสำเร็จ

ข. การจัดกิจกรรม ครูอาจดัดแปลงกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพของเด็ก เช่น ถ้าเด็กเดินมาโรงเรียนทุกเช้า กิจกรรมกล่อมเนื้อขาที่ไม่ต้องเน้นมาก ครูก็หันไปเน้นทางด้านอื่น ๆ ครูจึงต้องศึกษาสภาพของเด็กแล้วจึงจัดกิจกรรมให้สอดคล้อง

ค. การจัดกิจกรรมต้องสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสฝึกฝนตนเองให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น เช่น ในท้องถิ่นที่ทำงานฝีมืองานจักสานต่าง ๆ ครูอนุบาลก็ควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้มีโอกาสทำงานฝีมือและงานจักสานนั้น เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำงานอาชีพต่อไป

ง. การจัดกิจกรรมต้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ อุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมควรเป็นอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่น ไม่จำเป็นต้องซื้อมาทั้งหมด ครูอาจนำวัสดุในท้องถิ่นมาดัดแปลงทำเป็นอุปกรณ์ต่าง ๆ ในโรงเรียนได้

3. ครูจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอย่างไร

ก. พัฒนาการทางร่างกาย นอกจากการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการที่เหมาะสมแล้ว ครูอนุบาลยังต้องคำนึงถึงการรับประทานอาหารและการพักผ่อนของเด็ก ตลอดจนสุขนิสัยทางร่างกาย ความสะอาดต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนช่วยในการพัฒนาทางร่างกาย

ข. พัฒนาการทางสติปัญญา ครูอาจจัดกิจกรรมเสริมทักษะต่าง ๆ ให้เด็กได้เล่นได้เรียนรู้ในเวลาว่าง เช่น มุมของเล่น มุมหนังสือ เป็นต้น

ค. พัฒนาการทางอารมณ์และสังคม ครูอาจช่วยโดยการปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีงาม คอยดูแลสังเกตพฤติกรรมเด็ก พุดคุยให้ความรักความอบอุ่น เป็นที่พึ่ง และเป็นตัวแบบที่ดีให้กับเด็ก

รูปแบบการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กก่อนวัยเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนสำหรับเด็กระดับก่อนวัยเรียน มีความสำคัญและมีผลต่อพฤติกรรมและพัฒนาการของเด็ก ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในระดับก่อนวัยเรียน จำเป็นจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจหลักการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนระดับก่อนวัยเรียน เพื่อจะได้ดำเนินการหรือส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาในระดับนี้ได้ถูกต้อง (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2540, น. 14-24)

การจัดสภาพแวดล้อมจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ความสะอาด ความปลอดภัย
2. ความมีอิสระอย่างมีขอบเขตในการเล่น
3. ความสะดวกในการทำกิจกรรม
4. ความพร้อมของอาคารสถานที่ เช่น ห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องส้วม สนามเด็กเล่น
5. ความเพียงพอเหมาะสมในเรื่องขนาด น้ำหนัก จำนวน สีของสื่อและเครื่องเล่น
6. บรรยากาศในการเรียนรู้ การจัดที่เล่นและมุมประสบการณ์ต่าง ๆ

การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน

1. ห้องเรียนระดับก่อนวัยเรียนจะต้องสะอาด มีแสงสว่างเพียงพอ ปลอดภัยและกว้าง ได้สัดส่วนกับจำนวนเด็ก ควรมีพื้นที่กว้างเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 1 ตารางเมตรต่อ 1 คน
2. ครุภัณฑ์ภายในห้องเรียน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ตู้ ที่เก็บเครื่องใช้ส่วนตัวของเด็กชั้นวางของ ควรมีขนาดเหมาะสมเพียงพอกับจำนวนเด็ก ควรเลือกใช้สีอ่อน ๆ หรือสีธรรมชาติ
3. สื่อและเครื่องเล่นภายในห้องเรียน ต้องมีจำนวนเพียงพอ ปลอดภัยและอยู่ในสภาพที่ใช้การได้ สอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียน
4. การจัดแบ่งพื้นที่ในห้องเรียนให้มีมุมประสบการณ์ต่าง ๆ อย่างน้อย 4 มุม เช่น มุมบ้าน มุมบล็อก มุมหนังสือ มุมวิทยาศาสตร์ โดยมีสื่ออุปกรณ์ภายในมุมอยู่ในสภาพที่ใช้การได้ดีสอดคล้องกับแนวและแผนการจัดประสบการณ์ และเด็กสามารถเคลื่อนที่จากมุมประสบการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีอิสระ โดยไม่รบกวนเด็กคนอื่น ๆ
5. การกำหนดพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับกิจกรรมรายบุคคล กิจกรรมกลุ่มย่อยและกิจกรรมกลุ่มใหญ่ให้ชัดเจนจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการของเด็กและทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในแนวการจัดประสบการณ์ และแผนการจัดประสบการณ์
6. การจัดสภาพแวดล้อมทั่วไปในห้องเรียน ควรจัดให้มีสภาพและบรรยากาศที่อบอุ่น เหมือนบ้าน เพื่อสร้างความสนใจของเด็กให้กระตือรือร้นอยากมาโรงเรียน นอกจากนี้ยังสามารถใช้ประโยชน์ของห้องเรียนได้หลายอย่าง เช่น ใช้เป็นทั้งห้องจัดกิจกรรม ห้องรับประทานอาหาร ห้องพักผ่อน
7. บุคคลที่ใกล้ชิดกับเด็ก ควรมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีและเข้าใจธรรมชาติของเด็ก
8. การจัดป้ายนิเทศ ควรคำนึงถึงความเหมาะสมของกิจกรรมในห้องเรียนและส่งเสริมให้เกิดประโยชน์กับเด็กโดยตรง ความสูง และขนาดของป้ายนิเทศ ควรอยู่ในระดับสายตาเด็ก เน้นให้เด็กมีส่วนร่วมในการจัดป้ายนิเทศ

การจัดสภาพภายนอกห้องเรียน

สภาพภายนอกห้องเรียน คือการจัดสภาพแวดล้อมภายในอาณาบริเวณรอบ ๆ โรงเรียน รวมทั้งจัดสนามเด็กเล่น พร้อมเครื่องเล่นสนาม จัดระวางรักษาความร่มรื่นรอบ ๆ บริเวณโรงเรียน จัดที่ติดชาวประชาสัมพันธ์ผู้ปกครอง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งส่งผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก มีความสำคัญเช่นเดียวกับสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน ควรจัดดังนี้

1. การจัดบริเวณภายในห้องเรียน ควรจัดให้มีที่ร่มที่โล่งแจ้ง มีการจัดแบ่งหน้าที่สำหรับให้เด็กระดับก่อนวัยเรียนเล่นก่อน โดยแยกจากสนามเด็กเล่นของเด็กระดับก่อนวัยเรียนโดยคำนึงถึงความปลอดภัยและประโยชน์ของการใช้สอย

2. การจัดสนามเด็กเล่น ควรจัดให้มีพื้นผิวหลายประเภท เช่น มีทั้งดิน ททราย หล้า หากมีพื้นที่เพียงพอให้มีทั้งเนินและที่ราบ มีที่สำหรับเล่นของเล่นที่มีล้อเลื่อน ที่สำหรับเล่นทราย เล่นน้ำ และที่สำหรับขุด มีเครื่องเล่นประกอบปืนป่าย ทงตัว ฯลฯ และมีขอบเขตเป็นสัดส่วน

3. อุปกรณ์ ของเล่นและเครื่องเล่นต่าง ๆ ภายในสนามต้องเหมาะสมกับเด็กในวัยนี้ ต้องมีความแข็งแรง ทนทาน ได้รับการดูแลให้อยู่ในสภาพที่ใช้การได้ดี และมีความปลอดภัยอยู่ตลอดเวลา

4. มีห้องน้ำ ห้องส้วม ที่สะอาดถูกสุขลักษณะเหมาะสมกับวัย สะดวกแก่การใช้สอย อยู่ในห้องเรียนหรือในอาคารเรียน

ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองย่อมมีรูปแบบแนวทางอยู่หลายลักษณะที่เปรียบเสมือนหนทางที่ผู้ปกครองสามารถก้าวเดินเข้ามามีส่วนร่วมกับทางโรงเรียน ในการพัฒนาคุณภาพของเด็กนักเรียน นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนเด็กที่บ้านแล้วยังสามารถเป็นผู้สังเกตการณ์หรือทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยครูและอาสาสมัครในห้องเรียน การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวมีผลต่อสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กเป็นอย่างมากการที่พ่อแม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน สนับสนุนให้เด็กเรียนตามธรรมชาติของวัยที่เป็นไปตามพัฒนาการ ส่งเสริมให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงจากสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันไปจะเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญ โรงเรียนจึงควรร่วมมือกับผู้ปกครองอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ซึ่งนอกจากจะช่วยให้นักเรียนเจริญเติบโตทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาได้อย่างดี ยังส่งผลต่อการเรียนรู้ ความประพฤติตลอดจนอุปนิสัยใจคอ และกิริยามารยาทของเด็กนักเรียนอีกด้วย

แนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการให้ความหมายไว้มากมายและมีความหมายแตกต่างกันตามวัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมายนั้น ๆ แต่วัตถุประสงค์โดยรวมของการมีส่วนร่วมคือ การให้ทุกฝ่ายเข้ามีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการแรก คือ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล ดังนั้นภาพรวมของความหมายการมีส่วนร่วม จึงอาจกล่าวได้ดังนี้

วิลเลียม ลีดเดอร์ (William Leader, 1976 อ้างถึงใน สมบูรณ์ โอฟารกิจเจริญ, 2547 น. 10) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง กระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับวิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานองค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ซุสธนา ก้อนจันทร์ (2537, น. 42) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนมีบทบาทหลักในการเริ่มคิด เริ่มวางแผนปฏิบัติและมีอำนาจตัดสินใจที่จะดำเนินการในกิจกรรมของพวกเขาเองในชุมชน

ทศพล กฤตยพิสิฐ (2538, น. 10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่ม หรือชุมชนมีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่มีผลกระทบใด ๆ ต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามความประสงค์ของตน จนมาสู่การตัดสินใจกระทำกรเพื่อให้บรรลุถึงความประสงค์นั้น ๆ

นเรศ สงเคราะห์สุข (2541, น. 10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา ตั้งแต่การวิจัย การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผล และการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, น. 1142) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง ส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น เช่น มีส่วนร่วมในการบำเพ็ญกุศล มีส่วนร่วมในการทุจริต มีส่วนร่วมในการลงทุนบริษัท

สนิท สุทนต์ (2544, น. 21) ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมสำคัญ คือ เป็นการให้ประชาชนทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา เพื่อให้ทุกฝ่ายยอมรับและร่วมกันแก้ไขปัญหาของประชาชนด้วยตนเอง

ปรัชญา เวสารัชช์ (2545, น. 4) กล่าวว่า เป็นการใช้ที่ประชาชนได้ใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างของตน เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน เงินทุน วัสดุ ในกิจกรรมพัฒนานั้น การมีส่วนร่วมจะทำให้ประชาชนหลุดพ้นจากการเป็นผู้รับผลจากการพัฒนา และเป็นผู้กระทำให้เกิดกระบวนการพัฒนา การมีส่วนร่วมเป็นได้ทั้งวิธีการที่นำไปสู่การพัฒนาและเป็นเป้าหมายของการพัฒนาด้วย

พิสุทธิ วรรณฉัตรสิริ (2546, น. 38) กล่าวถึงการมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ ดำเนินงาน และประเมินผลให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ๆ ในชุมชนที่อาศัยอยู่

กวิน เสือสกุล (2546, น. 20) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาไว้ว่า หมายถึง การที่ผู้ปกครองเอาใจใส่เลี้ยงดูและให้การศึกษาเล่าเรียน การเรียนการสอน ให้ความสำคัญและมีมีส่วนร่วมตัดสินใจ วิเคราะห์ แก้ไขปัญหา ตัดสินใจ บริหารและสนับสนุนกระบวนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับชุมชนและโรงเรียน พร้อมเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือในกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนและชุมชน

สรุป การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของโครงการตั้งแต่ การเริ่มคิด เริ่มวางแผน เริ่มปฏิบัติการ รวมทั้งการติดตามและการประเมินผลเพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพและร่วมรับผลประโยชน์ด้วยกัน

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้กิจกรรมหรือการดำเนินงาน ประสบผลสำเร็จ ซึ่งจะประกอบด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. บุคคล ซึ่งเป็นทั้งประชาชนในระดับบุคคล หรือกลุ่มชน
2. องค์กร เป็นกลุ่มชนที่มีลักษณะรูปแบบเป็นทางการ เช่น หน่วยงาน สถาบัน ชุมชน ฯลฯ

3. กิจกรรมเป็นการกระทำร่วมกัน ซึ่งประชาชนหรือองค์กรจะกระทำร่วมกันในลักษณะร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมประเมินผล

ในองค์ประกอบนี้จะประกอบด้วยเครือข่ายในการติดต่อประสานงานและลักษณะของกลุ่มที่จะเข้าร่วมด้วย ขนาดของกลุ่มจะต้องมีลักษณะที่มีความเหมาะสมต่อการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มนั้น ๆ ลักษณะความสัมพันธ์นั้นจะต้องมีอุดมการณ์ไปในทิศทางเดียวกันและมีระยะเวลาความถี่ของการจัดกิจกรรมร่วมกัน โดยการติดต่อประสานงานกันจะมีทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ (สนิท สุทนต์, 2544, น. 21-22)

รูปแบบของการมีส่วนร่วม

เจ. เฮด เจ. มาสคาร์ (J.H.J. Masdar, 1982 อ้างถึงใน สมบูรณ์ โอฟารกิจเจริญ, 2547, น. 12-13) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมแบบแข็งขัน (Active) หมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการริเริ่ม และติดตามในกระบวนการกำหนดความต้องการและแผน โดยเข้าร่วมในกิจกรรมกำดำเนินการ และสนใจในผลของการพัฒนานั้น

2. การมีส่วนร่วมแบบไม่แข็งขัน (Passive) หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยการไม่คำนึงถึงความสำคัญของการกำหนดแผนและนโยบาย และไม่สนใจผลกระทบของกิจกรรม ซึ่งจะตรงกับการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน

3. การมีส่วนร่วมแบบเฉื่อยชา (Inert) หมายถึง การที่ประชาชนเข้าร่วมโดยการชักจูง จำยอม หรือถูกบังคับ โดยสภาพแวดล้อม บุคคล หรือธรรมชาติ การมีส่วนร่วมแบบนี้จะแปรเปลี่ยนตามสภาพแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไปด้วย

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527, น. 179) รูปแบบของการมีส่วนร่วมอาจจำแนกออกได้เป็น 3 ประการ ตามลักษณะการมีส่วนร่วมดังนี้

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน (Inclusive Organization)

2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน (Representative Organization) เช่น กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน

3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ (Open Participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (Non-Representative Organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไหร่ก็ได้ทุกเวลา

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมจะเป็นทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยเป็นการมีส่วนร่วมแบบถูกเปิดโอกาสให้ด้วย ทั้งนี้การมีส่วนร่วมจะเป็นในรูปแบบของการแข็งขัน ไม่แข็งขันและแบบเฉื่อยชาก็ด้วย ดังนั้นรูปแบบของการมีส่วนร่วมจะแตกต่างกันตามลักษณะของวัตถุประสงค์การมีส่วนร่วม

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

อนุภาพ ธิรลภ (2528, น. 25-26) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนมีดังนี้

1. ความเกรงใจผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่า
2. ความต้องการการเป็นกลุ่มเป็นพวกเดียวกัน

3. ความเชื่อถือในตัวของผู้นำ
4. ความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่รัฐ
5. การคำนึงถึงผลประโยชน์และผลตอบแทน
6. การยอมรับแบบอย่าง
7. ความไม่พอใจต่อสภาพแวดล้อม
8. การยอมรับในอำนาจ
9. ฐานะทางเศรษฐกิจ

วิลเลียม ลีดเดอร์ (William Leader อ้างถึงใน สมบูรณ์ โอฟารกิจเจริญ, 2547, น. 14-15)

ได้สรุปปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 11 ประการ ดังนี้

1. การปฏิบัติตนให้คล้ายตามความเชื่อพื้นฐาน กล่าวคือ บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะเลือกแบบวิธีการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง
2. มาตรฐานคุณค่า บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง
3. เป้าหมาย บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะส่งเสริม ปกป้องและรักษาเป้าหมายของตนเอง
4. ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา พฤติกรรมของบุคคลและกลุ่มบุคคล บางครั้งมีรากฐานจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา
5. ความคาดหวัง บุคคลและกลุ่มบุคคลจะประพฤติแบบที่ตนคาดหวังว่าจะต้องประพฤติในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วยเช่นกัน
6. การมองแต่ตนเอง บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะกระทำการต่าง ๆ ซึ่งคิดว่าตัวเองควรต้องกระทำเช่นนั้น
7. การบีบบังคับ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะกระทำการต่าง ๆ ด้วยความรู้สึกว่าตนถูกบีบบังคับให้กระทำ
8. นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะกระทำการต่าง ๆ ซึ่งเรามีนิสัยชอบกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ
9. โอกาส บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม โดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและชนิดของโอกาสซึ่งโครงสร้างของสังคมเอื้ออำนวยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำเช่นนั้น เท่าที่พวกเขาได้รับรู้มา
10. ความสามารถ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างที่ตนเห็นว่าสามารถทำในสิ่งที่ต้องการให้เขาทำในสถานการณ์เช่นนั้น

11. การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเริ่มปฏิบัติ เมื่อเขาารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุนที่ดีพอให้กระทำเช่นนั้น

แนวความคิดมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา

เนื่องจากการจัดการศึกษาเป็นการดำเนินการที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนและประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงมีความสำคัญและจำเป็น ซึ่งภิญญา สาทร (2526, น. 315) ได้กล่าวว่า ในฐานะโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และตั้งอยู่บนสังคมประชาธิปไตย โรงเรียนควรเป็นของประชาชนจัดการเรียนการสอนโดยความรู้เห็นและความร่วมมือของประชาชน เพื่อประโยชน์ของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีความสำคัญ เนื่องจากทำให้ประชาชนได้ทราบเกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ ของโรงเรียนเป็นการสร้างความเชื่อถือ ความมั่นใจ และค่านิยมที่มีต่อโรงเรียนให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน นอกจากนี้ยังเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามาช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการต่าง ๆ ของโรงเรียน ทั้งในด้านการเงิน วัสดุ แรงงาน และกำลังใจ ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจในความสำคัญของการศึกษา และให้ประชาชนเป็นความสำคัญว่าเป็นหน้าที่ของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ที่ทุกคนจะต้องให้ความสนใจและมีส่วนร่วมดูแลการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น เพราะจะเป็นทางออกสำหรับการจัดการศึกษาในอนาคต แต่เท่าที่ผ่านมาประชาชนหรือชุมชนยังมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาน้อยมาก และภายใต้ขอบเขตการมีส่วนร่วมดังกล่าว ยังดำเนินไปในลักษณะที่ไม่ค่อยมีความหมายเท่าใดนัก เพราะการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ของประชาชนตกอยู่ในสภาวะที่มีส่วนร่วมน้อย การร่วมเป็นไปเพื่อประโยชน์ของฝ่ายจัดการศึกษา ประชาชนเพียงแค่เข้าไปมีสนับสนุนให้ความร่วมมือหรือปฏิบัติตามความต้องการของโรงเรียน โอกาสที่จะมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นหรือมีความหมายมากยิ่งขึ้น อันเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้นจะเกิดขึ้นได้หรือไม่ยังเป็นข้อสงสัยกันอยู่ ซึ่ง ชูندا นพคุณ (2528, น. 101-110) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาชุมชนชนบทหรือชุมชนแหล่งเสื่อมโทรม ได้เน้นย้ำว่า งานพัฒนาจะบรรลุเป้าหมายหรือไม่ต้องอาศัยหลักการ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

กาญจนา แก้วเทพ (2530, น. 210-254) ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า การจัดการศึกษานั้น จะต้องเกิดมาจากความต้องการของประชาชน

เป็นเบื้องต้น และประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานและการประเมินผลโดยตลอดทั้งกระบวนการ

สุนทร สุนันท์ชัย (2530, น. 97) ได้เสนอบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานการศึกษาในโรงเรียน หรือสถานศึกษาโดยเห็นว่าควรเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการศึกษาได้ เช่น เป็นที่ปรึกษาของโรงเรียน รับฟังความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของประชาชน ใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งวิชาการ หรืออุปกรณ์การเรียนการสอน การฝึกภาคปฏิบัติ กับเจ้าของกิจการในท้องถิ่นนั้นก็แสดงว่าการจัดการศึกษาน่าจะเป็นไปตามที่ พิภพ ธงไชย (2528, น. 58) ได้ให้ทัศนะเอาไว้ว่า ประชาชนควรจะเป็นผู้กำหนดนโยบาย ปรัชญาและแนวทางการบริหาร การศึกษาตามความต้องการด้วยกลุ่มของตนเองในแต่ละท้องถิ่นได้และ โอวาท สุทธนารักษ์ (2530, น. 45-46) ได้เสนอแนวคิดที่ว่า ชาวบ้าน หรือกลุ่มชาวบ้านที่เป็นกรรมการการศึกษาประจำโรงเรียน ควรมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาและสภาพทางการศึกษาของท้องถิ่น ความต้องการทางการศึกษา นโยบายของการจัดการศึกษา วิธีการบริหารการศึกษา การจัดหลักสูตรการเรียนการสอน การติดตามประเมินผลการศึกษาในแต่ละท้องถิ่นของตน

สำหรับเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนในการจัดการศึกษา พจน์ สะเพียรชัย (2526, น. 11) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการศึกษานั้น สำหรับเมืองไทยยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะค่านิยมและความคาดหวังของคนไทยที่จะเป็นเพียงผู้รับบริการทางการศึกษาจากรัฐหรือองค์กรของรัฐ ซึ่งเป็นผู้จัดการศึกษาเท่านั้น ดังที่ ประกะอบ คุปรัตน์ (2528, น. 81-95) ได้เสนอว่า ตั้งแต่เริ่มการจัดการศึกษาจนถึงปัจจุบัน นับได้ว่าขยายขอบเขตของการศึกษาออกไปอย่างกว้างไกล ถ้านับความสำเร็จของการจัดการศึกษาของประเทศจากจำนวนประชากรที่กำลังได้รับการศึกษา อาจกล่าวได้ว่าในช่วงการจัดการศึกษาของประเทศจากจำนวนประชากรที่กำลังได้รับการศึกษาในช่วง 100 ปี แห่งการพัฒนาการศึกษาสมัยใหม่ประเทศไทยได้ก้าวหน้าไปมากพอสมควร แต่เมื่อพิจารณาคนเชิงคุณภาพแล้วการจัดการศึกษาของประเทศไทยได้เติบโตใหญ่พร้อมกับปัญหานานัปการปัญหาที่สำคัญ คือ ปัญหาการจัดการศึกษาที่มีได้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและประเทศอย่างจริงจัง การจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ตนเองอาศัยอยู่ซึ่งจะนำไปสู่ความรับผิดชอบและเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการปกครองตนเอง การจัดการศึกษาจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะประชาชนจะตระหนักในค่าแรงที่ได้นำมาเป็นค่าใช้จ่ายทางการศึกษาซึ่งจะเป็นตัวควบคุมการดำเนินงานในระบบราชการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อันจะก่อให้เกิดการวางแผนอย่างรอบคอบและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนหรือสังคม และยังเป็นการเปิดโอกาสให้มีการใช้แหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อการจัดการศึกษามากยิ่งขึ้นอีกด้วย

วิทยากร เชียงกุล (2540, น. 37) กล่าวว่า การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษารัฐยังกระทำไม่ได้ระดับหนึ่ง จากผลการสำรวจของดุสิตโพลร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติพบว่า มีสถานศึกษาประมาณร้อยละ 40 เท่านั้นที่เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง หรือคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดทำหลักสูตรหรือกิจกรรมทางด้านการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับที่พิภพ ธงไชย (2528, น. 71) ได้ให้ข้อคิดไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา ถ้าจะทำให้เกิดในระบบการศึกษาจริง ๆ ควบคู่ไปกับครูน้อยจะต้องคิดเรื่องนี้ให้ตรงกัน พร้อมกันนี้ก็ต้องฟังเสียงประชาชนในหมู่บ้านแล้วจึงจัดหลักสูตรเสริมออกมาเพราะในทางปฏิบัติหลักสูตรเปิดโอกาสให้อยู่แล้ว ครูและชาวบ้านต้องร่วมมือกันและสร้างตัวอยู่ในชุมชนนาน ๆ

จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของประชาชนนั้นยังมีข้อจำกัดอยู่มาก ดังเช่น อรรถนพ พงษ์วาท (2528, น. 61) กล่าวว่า เป็นเพราะข้อจำกัดของโครงสร้างทางสังคมและระบบการศึกษา จึงทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาของประชาชนธรรมดาสามัญเป็นไปในลักษณะประชุม จัดงานเรียไรหรือใช้แรงงานจากชาวบ้านในงานประเพณีหรืองานรื่นเริงการกุศลต่าง ๆ เท่านั้น และเพื่อเป็นการหาแนวทางหรือวิธีการให้ประชาชนหรือชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา トラบนั้นก็ต้องทุบเทบประมาณให้มากขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งรัฐบาลเองก็ประสบปัญหาในการแก้ไขภาวะเศรษฐกิจและปัญหาการว่างงาน ดังนั้นรัฐบาลจึงควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งจะเป็นไปได้ นั้นข้าราชการก็ต้องลดความเป็นข้าราชการลง มองเห็นคุณค่าของประชาชน และเคารพความเป็นมนุษย์ที่มีความเท่าเทียมกันเสียก่อนไม่ว่าจะเป็นประชาชนในชุมชนเมือง ชนบทหรือสลัม ซึ่งหมายความว่า ประชาชนทุกระดับจะต้องเรียนรู้และเคารพซึ่งกันและกันว่าทุกคนมีความสามารถ มีคุณค่า และควรจะมีตัวแทนฝ่ายศาสนาเข้ามาช่วย เพราะในสมัยก่อนที่จะมีโรงเรียนของรัฐนั้น วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ประชาชนมีการให้ทานรักษาศีลภาวนา เมื่อวัดมีปัญหาหรือต้องการที่จะทำกิจกรรมใด ๆ ก็ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากประชาชนเป็นอย่างมาก อันสืบเนื่องมาจากความศรัทธามีความรู้สึกเป็นเจ้าของ การมีส่วนร่วมของประชาชนนอกจากจะเป็นไปในรูปลักษณะ คณะกรรมการ ผู้อุปการะ ผู้รับบริการแล้ว ยังถือได้ว่าประชาชนเป็นทรัพยากรในท้องถิ่นที่สำคัญสามารถช่วยเหลือให้ความรู้ทางด้านอาชีพของท้องถิ่น ในฐานะวิทยากร และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

สำหรับประเด็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้น เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527, น. 90) กล่าวว่า ชาวบ้านจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่าง ๆ ด้วยตนเอง และ อคิน ระพีพัฒน์ (2531, น. 111) ได้ให้ทรรศนะเพิ่มเติมว่า ชาวบ้านจะต้องสามารถวิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุของปัญหาและวางแผนแก้ปัญหาได้

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531, น. 25-27) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบโครงการ คือ เริ่มตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและความต้องการ ร่วมคิดและหาวิธีแก้ปัญหา หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ร่วมวางนโยบาย แผนงาน หรือโครงการ ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย หรือแผนงานให้บรรลุผลตามที่กำหนดไว้แล้ว โครงการใด ๆ ก็ตาม หากเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเพียงแค่เข้าไปเป็นสมาชิกมาร่วมเสียสละเวลา เงิน วัสดุ ร่วมพิจารณา แต่ไม่แสดงความคิดเห็นหรือร่วมลงมือปฏิบัติในสิ่งที่ถูกกำหนดมาจากทางราชการหรือที่อื่นนั้น ไม่สมควรที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนแต่อย่างใด

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2531, น. 84) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าอาจตีความได้แตกต่างกัน ที่ผ่านมามีความกันในเรื่องการเข้าร่วมสมทบแรงงาน วัสดุ เงิน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกันทำ แต่การมีส่วนร่วมในปัจจุบันและอนาคตจะเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมบำรุงรักษามากกว่าร่วมสมทบในรูปแบบอื่น ๆ แม้ว่าจะยังมีหลักการที่จะให้ร่วมสมทบเรื่อง วัสดุ เงิน แรงงาน ก็ตาม

ทางด้านสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540, น. 21-25) กล่าวว่า ในขณะที่สังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และการศึกษานับวันแต่จะมีความสำคัญกับการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมทุกชุมชนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อให้การศึกษาของชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าทันต่อความเจริญของสิ่งอื่น ชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบพัฒนาการศึกษาอย่างจริงจัง ซึ่งสามารถดำเนินการได้ ดังนี้

1. ชุมชนต้องถือเป็นภาระหน้าที่ที่มีความจำเป็นที่จะต้องร่วมกันพัฒนาการศึกษาในชุมชนให้เจริญก้าวหน้าเพื่อใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาลูกหลานของชุมชนให้มีคุณภาพ โดยพยายามผลักดันให้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นหน่วยงานที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่น

2. ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์เพื่อหาจุดพัฒนาการศึกษาให้ลูกหลานร่วมกับคณะครูในโรงเรียน โดยร่วมแสดงความคิดเห็นและแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ได้รับความสำเร็จ

3. ชุมชนต้องร่วมค้นหาผู้มีความรู้ ความสามารถในท้องถิ่นเข้ามาร่วมให้การศึกษาในโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้สมัยใหม่ที่ทางโรงเรียนจัดให้

4. ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมปฏิบัติงานช่วยเหลือสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียน เช่น การปรับปรุงซ่อมแซมอาคารเรียน อาคารประกอบ จัดและตกแต่งสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ร่วมรณรงค์หาทุนการศึกษาเพื่อพัฒนาโรงเรียนตลอดทั้งร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนได้จัดให้มีขึ้น

5. ร่วมตรวจสอบผลการพัฒนาโรงเรียน การจัดการศึกษาของโรงเรียน หากพบปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นก็เข้ามาแก้ไขปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน

6. สร้างความภาคภูมิใจในผลงาน การพัฒนาการศึกษาาร่วมกันโดยชุมชนเข้ารับรู้ความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียนและร่วมกันภาคภูมิใจในผลงานการพัฒนาโรงเรียน การพัฒนาการศึกษาที่ประสบผลสำเร็จโดยชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นลำดับตลอดมา

จากการวิเคราะห์ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนในการพัฒนาและในกระบวนการจัดการศึกษาที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่มักเป็นไปในลักษณะหรือรูปแบบที่ประชาชนหรือชุมชนมิได้มีส่วนร่วมในการกำหนดหรือตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาหรือจัดการศึกษา แต่ในทางตรงกันข้าม ประชาชนหรือชุมชนจะเป็นฝ่ายปฏิบัติตามหรือให้ความร่วมมือสนับสนุนเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ขาดการพัฒนาความสามารถในการฝึกคิด ตัดสินใจดำเนินการด้วยตนเอง อันส่งผลให้ประชาชนหรือชุมชนอ่อนแอหลังด้อยศักยภาพที่จะพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองได้ ไม่ว่าจะทางเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา ซึ่งนักคิด นักวิชาการ นักการศึกษาส่วนใหญ่ชี้แนะว่า เป็นเพราะเท่าที่ผ่านมา ประชาชนหรือชุมชนขาดการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายที่แท้จริงหรือไม่ ได้มีส่วนร่วมในทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์และตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนหรือชุมชน

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วม ในปัจจุบันนี้ รัฐบาลได้ให้ความสำคัญและสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น สังเกตได้จากกรณีที่กฎหมาย คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 8 ก็ระบุไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นหน่วยงานการศึกษาระดับต่าง ๆ ตลอดจนสถานศึกษา ควรได้กำหนดนโยบาย และยุทธวิธีที่จะคืนโรงเรียนให้ชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของตนเองเพราะการมีส่วนร่วมนั้นเป็นการประสานประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความร่วมกันในการพัฒนา อีกทั้งยังเป็น การส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน องค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางการพัฒนา ด้านต่าง ๆ และการศึกษาให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของท้องถิ่นให้โรงเรียนประถมศึกษานั้นเป็นโรงเรียนของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนให้ได้

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษามีผู้ศึกษาไว้ ดังนี้

แครอล เกสตวิกกี (Carol Gestwicki, 1987, p. 72 อ้างถึงใน จันรอล เงินคำ, 2543, น. 31) ได้เสนอแนะรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองไว้ ดังนี้

1. มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางการศึกษา
2. มีส่วนร่วมในการกำหนดโครงสร้างตลอดจนการจัดระบบการเรียนการสอนสำหรับเด็ก
3. มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้นและให้ความเห็น ข้อเสนอแนะต่าง ๆ

สุวัฒน์ มุทฺธเมธา (2524, น. 94-97) กล่าวถึงลักษณะความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองกับโรงเรียน ไว้ดังนี้

1. โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้พ่อแม่ ผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนได้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ตามความเหมาะสม และความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลและหน่วยงานสิ่งที่พ่อแม่ผู้ปกครอง และชุมชนจะช่วยเหลือให้ความร่วมมือได้ เช่น

1.1 เป็นกรรมการร่วมงานต่าง ๆ

1.2 เป็นผู้ช่วยเหลือ ควบคุมดูแลนักเรียนในเรื่องความปลอดภัยในการเดินทาง ความปลอดภัยในสถานศึกษา และความปลอดภัยในชุมชน

1.3 ให้ความร่วมมือในการจัดอาหารและบริการอาหารแก่นักเรียน

1.4 ให้ความร่วมมือในการบริจาควัสดุ อุปกรณ์การสอนและการกีฬาต่าง ๆ

1.5 ช่วยการสอนโดยเป็นครูพิเศษ ตามความถนัดและความสามารถของแต่ละบุคคล เช่น ช่วยสอนดนตรี นาฏศิลป์ งานฝีมือ

1.6 ช่วยเหลือในห้องสมุด ห้องพยาบาล

2. เปิดโอกาสให้พ่อแม่ ผู้ปกครองและประชาชน ผู้สนใจเข้าร่วมวางแผนในการทำงาน ร่วมเข้าชมนกิจกรรมของโรงเรียนในโอกาสต่าง ๆ

3. เชิญผู้ปกครองและผู้สนใจเข้าชมผลงานการแสดงต่าง ๆ ของนักเรียน

4. ให้ผู้ปกครองเข้าใจจุดมุ่งหมาย ระเบียบแบบแผน การดำเนินงานกิจกรรมและโปรแกรมต่าง ๆ ของโรงเรียน

นพพร นิลณรงค์ (2533, น. 160-162) ได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือผู้ปกครองไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมที่ประชาชนตระหนักในความเป็นสมาชิกและเป็นเจ้าของร่วมกัน

2. การมีส่วนร่วมโดยอ้อม (Indirect Participation) เป็นการมีส่วนร่วมโดยผ่านองค์กรอื่น ผู้นำ หรือตัวแทน

3. การมีส่วนร่วมโดยทั่วไป (Core and Periphery) เป็นการมีส่วนร่วมโดยมีกลุ่มแกนกลางที่สนใจ และดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เป็นการเข้าร่วมโดยผ่านกลุ่มแกนกลางและรอบนอก

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองนั้น ปรีชา เศรษฐีกร (2527, น. 37) ได้เสนอวิธีการติดต่อหลายวิธี ดังนี้

1. ครูออกเยี่ยมเยียนผู้ปกครองและบิดามารดาของเด็กนักเรียนโดยตรง
2. เชิญผู้ปกครองและบิดามารดาของนักเรียนมาเยี่ยมโรงเรียน
3. จัดตั้งคณะกรรมการการศึกษา
4. ใช้สื่อมวลชน ได้แก่ การเผยแพร่ข่าวสาร การให้ความรู้ทั่วไป ความรู้เฉพาะเรื่อง

เป็นต้น

5. จัดกิจกรรมพิเศษเป็นครั้งคราว ตามโอกาสเวลาที่เหมาะสม เช่น กิจกรรมส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรม เชิญชวนผู้ปกครองมีส่วนร่วม

6. จัดตั้งสมาคมครู ผู้ปกครอง

ขณะที่ พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ (2528, น. 94-96) ได้เสนอแนะวิธีสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ดังนี้

1. พยายามชี้แจงและทำความเข้าใจกับผู้ปกครอง ให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาเหล่านี้ จะทำให้ผู้ปกครองในวันที่นำเด็กนักเรียนมาเข้าเรียน

2. ครูใหญ่ควรแนะนำให้ผู้ปกครองรู้จักคุ้นเคยกับครูประจำชั้นของเด็ก

3. เชิญผู้ปกครองมาชมการแสดงของนักเรียน เช่น การแสดงละคร กีฬา ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ จะทำให้ผู้ปกครองมีความชื่นชมในความสามารถของบุตรหลานของตน

4. เชิญผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเด็ก เช่น กรณีเด็กมาโรงเรียนสาย เด็กก้าวร้าวชอบรังแกเด็กอื่น ครูควรมีจุดหมายเชิญผู้ปกครองมาที่โรงเรียน จดหมายควรเขียนอย่างเป็นกันเอง การพูดจาเพียงครึ่งชั่วโมงก็อาจทำให้ครูเข้าใจในตัวเด็กมากขึ้น

5. ครูควรรหาโอกาสไปเยี่ยมเยียนเด็กและผู้ปกครองที่บ้าน เพื่อจะได้ทราบสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมอันแท้จริงของเด็ก การไปพบผู้ปกครองอาจทำความลำบากให้แก่ครูบ้าง แต่ถ้าครูมีจุดมุ่งหมายที่แท้จริงที่ช่วยเด็กแล้ว การไปเยี่ยมผู้ปกครองจะเป็นวิธีที่ดีที่สุด

6. ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน ซึ่งอาจทำได้หลายวิธี ได้แก่ เชิญมาร่วมเป็นกรรมการในงานของโรงเรียน เชิญมาร่วมในการวางแผนการศึกษาของโรงเรียน เช่น มีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตร และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน

7. จัดตั้งสมาคมครูและผู้ปกครอง เพื่อส่งเสริมให้ผู้ปกครองและครูได้ร่วมมือกันในการอบรมสั่งสอนและให้การศึกษาทุกด้าน

หวน พินรุพันธ์ (2529, น. 80-83) ได้เสนอแนะวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ดังนี้

1. การเชิญผู้ปกครองมาร่วมในงานโรงเรียน ได้แก่
  - 1.1 การเชิญผู้ปกครองนักเรียนใหม่ มาประชุมในวันปฐมนิเทศนักเรียนใหม่
  - 1.2 เชิญผู้ปกครองมาร่วมประชุมในวันก่อนเปิดเทอมแรก
  - 1.3 เชิญผู้ปกครองมาประชุมเพื่อปรึกษาหารือในการปรับปรุงโรงเรียน
  - 1.4 เชิญผู้ปกครองนักเรียนมาพบปะสังสรรค์กับครูในโรงเรียน
  - 1.5 เชิญผู้ปกครองมาชมนิทรรศการผลงานของนักเรียน การแสดงของนักเรียนในโอกาสต่าง ๆ
  - 1.6 จัดให้มีกิจกรรมสร้างความสามัคคีระหว่างผู้ปกครอง เช่น กีฬา
  - 1.7 เชิญแม่ของนักเรียนมาร่วมงานวันแม่ที่โรงเรียนจัดขึ้น
2. การรายงานเกี่ยวกับตัวนักเรียนให้ผู้ปกครองทราบ
  - 2.1 รายงานเกี่ยวกับผลการเรียนของนักเรียน
  - 2.2 รายงานเกี่ยวกับความประพฤติของนักเรียน
  - 2.3 รายงานเกี่ยวกับสุขภาพของนักเรียน
3. ออกเยี่ยมผู้ปกครองนักเรียน
4. การประชาสัมพันธ์โรงเรียน
  - 4.1 รับฟังความคิดเห็นของผู้ปกครอง
  - 4.2 เชิญผู้ปกครองมาชมกิจกรรมที่น่าสนใจ เช่น เชิญมาฟังเรื่องราวที่น่าสนใจ

เชิญมาฟังการบรรยาย

- 4.3 จัดตั้งสมาคมผู้ปกครองและครู

สรุป การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองจึงมีความจำเป็นอย่างมาก โรงเรียนควรสนับสนุนให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กนักเรียน ทั้งในโรงเรียนและที่บ้าน ผู้บริหารและครูควรเปิดใจรับฟังความคิดเห็นและให้โอกาสกับผู้ปกครอง โรงเรียนอาจดำเนินการเชิงรุก โดยเชิญหรือให้ความรู้กับผู้ปกครอง นอกจากจะช่วยสร้างความเข้าใจและมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันแล้ว ยังก่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนานักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของ ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน มีงานการศึกษาที่เกี่ยวข้องดังนี้

จันทนา เตรียมดำรง (2523, น. 56-61) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของบิดามารดาและ ผู้ปกครองเด็กในโรงเรียนอนุบาลสามเสน ที่มีต่อการจัดการและดำเนินการศึกษาในระดับอนุบาล พบว่า ผู้ปกครองส่วนมากยังต้องการให้เด็กได้พัฒนาการอ่านเขียน และผู้ปกครองส่วนใหญ่ให้การ สนับสนุนและให้ความสนใจเด็กรวมทั้งเน้นความสำคัญของผลงานของเด็กว่ามีความหมายต่อ ตัวเด็กมากส่งผลให้เด็กเป็นคนกล้าแสดงออก เชื่อมั่นตนเอง ไม่บั่นทอนความคิดสร้างสรรค์ต่าง ๆ ผู้ปกครองส่วนมากสนับสนุนนโยบายและการกระทำของโรงเรียนที่เน้นเตรียมความพร้อมและจัด สภาพแวดล้อมให้แก่เด็ก ขณะเดียวกันก็ต้องการให้เด็กได้อ่านออกเขียนได้ด้วย

ไพฑูริย์ ทอหุน (2526, บทคัดย่อ) ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูและผู้ปกครอง ต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษา จากการศึกษา พบว่า ผู้ปกครอง มีความคิดเห็นที่ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการบริหารและด้านการเรียนการสอน น้อย สำหรับด้านกิจกรรมพิเศษและกิจกรรมด้านการแนะแนว ผู้ปกครองเห็นว่า ควรมีส่วนร่วม ปานกลาง ส่วนผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นแตกต่างออกไปว่า ผู้ปกครองควรเข้ามามีส่วนร่วม มากในกิจกรรมทุกด้าน และผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษาไม่แตกต่างกัน ผลการศึกษาพบว่า ผู้ปกครองสามารถเข้า มามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนประถมศึกษาได้ทุกกิจกรรม หากไม่มีอุปสรรคเรื่องเวลา ซึ่ง ตรงกับเวลาทำงานของผู้ปกครอง

สุษณี มินตระ (2536, บทคัดย่อ) ศึกษาแนวคิด ปัญหา อุปสรรคและแนวทางใน อนาคตของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย พบว่า การมีส่วนร่วมใน การจัดการศึกษาในสังคมไทยเป็นแนวความคิดเชิงอุดมคติที่เชื่อว่าจะสามารถพัฒนาคุณภาพ ทรัพยากรมนุษย์และสนองความต้องการของประชาชนได้ดีกว่าการจัดการศึกษาในระบบปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญคือ รัฐบาลไม่มีความจริงจังในการกระจายอำนาจในการจัดการศึกษา ผลการศึกษาพบว่ายิ่งกว่าการจัดการศึกษาในอนาคตนั้น ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนด รูปแบบ เนื้อหาและวิธีการให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

พิมพา ตามี (2539, บทคัดย่อ) ศึกษาความต้องการของผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมใน กิจกรรมของโรงเรียนประถมศึกษาอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. ผู้ปกครองต้องการให้โรงเรียนวางแผนปรับปรุงการจัดกิจกรรมด้านการเรียนการสอน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครอง การปรับปรุงอาคารเรียน การเอาใจใส่ของครูและอาจารย์ใหญ่ วัตถุประสงค์การเรียนรู้ การจัดการกิจกรรมกีฬา การจัดสภาพแวดล้อมและต้องการการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินงาน ร่วมเป็นกรรมการโรงเรียน ร่วมกำหนดนโยบายและวางแผนปฏิบัติงานประจำปีของโรงเรียนและร่วมประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียน

2. ผู้ปกครองต้องการร่วมมือเป็นวิทยากรพิเศษ สนับสนุนอุปกรณ์การสอนแหล่งความรู้ สถานประกอบการ กิจกรรมแข่งขันวิชาการ และต้องการเยี่ยมชมการแสดงผลงานของนักเรียน ต้องการทราบความก้าวหน้าของนักเรียน ต้องการให้ครูแนะนำการสอนการบ้านการอ่าน การสอนเขียน การสอนเลขคณิต และชี้แจงเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลให้ผู้ปกครองเข้าใจ

3. ผู้ปกครองต้องการให้โรงเรียนปรับปรุงห้องน้ำ การกำจัดขยะ การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ปรับปรุงสนามกีฬา สนามเด็กเล่นและถนนในโรงเรียน โดยผู้ปกครองต้องการมีส่วนร่วมสนับสนุนด้านแรงงาน แสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะ ประสานงานให้ผู้อื่นมาช่วยร่วมบริจาคเงินและบริจาควัสดุ

4. ผู้ปกครองต้องการให้ครูเยี่ยมบ้านนักเรียนและติดต่อกับครูโดยตรง ต้องการร่วมประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับความประพฤติของนักเรียน การปรับปรุงระเบียบข้อปฏิบัติของนักเรียน การลงโทษและการยกย่องนักเรียน

5. ผู้ปกครองต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับอาหารกลางวัน งานประเพณี กิจกรรมกีฬา การดูแลสุขภาพอนามัยของนักเรียน และความต้องการได้รับบริการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน การจัดการกิจกรรมสร้างความสามัคคี การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ การฝึกอบรมวิชาชีพ การใช้วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ บริการด้านสุขภาพอนามัยและข่าวสารความรู้

วารี กติกา (2540, บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้และแนวทางการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนในการจัดอนุบาลศึกษา โรงเรียนเอกชน อำเภอเชียงใหม่ พบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีการรับรู้และเข้าใจการจัดอนุบาลศึกษาอยู่ในเกณฑ์มากทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านหลักการจัดอนุบาลศึกษา และแนวการจัดประสบการณ์อนุบาลศึกษา แสดงว่าผู้ปกครองมีความเข้าใจต่อการจัดอนุบาลศึกษาตามหลักสูตร จุดมุ่งหมาย และแนวทางดังกล่าว ถ้าหากโรงเรียนอนุบาลจะจัดการศึกษาในรูปแบบนี้ ผู้ปกครองนักเรียนก็สามารถรับได้ โดยไม่เร่งเรียนให้สอนเด็กเรียนเขียนอ่านก่อนวัยอันควร และผู้ปกครองส่วนใหญ่สามารถที่จะเข้ามีส่วนร่วมในการสนับสนุนส่งเสริมโรงเรียนได้เป็นอย่างดี ในการเตรียมความพร้อมให้เด็กร่วมกับโรงเรียนและผู้ปกครองก็จะเกิดความเชื่อถือศรัทธาต่อโรงเรียนได้

ลาวัลย์ วงศ์ชั้นแก้ว (2542, บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในโรงเรียนบ้านแม่หลู้ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ผลการศึกษาพบว่า

1. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในโรงเรียน ปรากฏว่า ผู้ปกครองนักเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการประชุมประจำภาคเรียน และเห็นว่าควรช่วยเหลือในการให้ความรู้แก่นักเรียนถ้ามีโอกาส แหล่งความรู้ที่จะให้นักเรียนเข้าไปศึกษา ได้แก่ สวนผลไม้ สวนผัก สวนสมุนไพร แปลงเพาะปลูกพืชต่าง ๆ ผู้ปกครองต้องการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับการเลือกอาชีพและการแนะแนวศึกษาต่อ ต้องการให้โรงเรียนเปิดสอนพิเศษแก่เด็ก อยากมีส่วนร่วมช่วยเหลือโรงเรียนหารายได้ นอกจากนี้ยังต้องการให้โรงเรียนบริการและให้ความช่วยเหลือชุมชน เช่น ด้านอาชีพที่ทำรายได้ดี ด้านสุขภาพอนามัย ด้านความรู้และเทคโนโลยีที่ทันสมัย ตลอดจนจนถึงการใช้บริการยืมวัสดุอุปกรณ์สถานที่ของทางโรงเรียน

สิ่งที่ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วม คือ ผู้ปกครองไม่มีเวลาเพราะต้องประกอบอาชีพ รองลงมาคือ ฐานะทางบ้านยากจน ส่วนการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองที่มีส่วนร่วมน้อย คือ การบริจาคอาหารกลางวัน การมีส่วนร่วมในการบริหารการเงินงบประมาณของโรงเรียน การมีส่วนร่วมประเมินผลการทำงานของโรงเรียนและการให้ข้อเสนอแนะกิจกรรมต่าง ๆ ของครู

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้ปกครองต้องการให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในการส่งเสริมความประพฤติของเด็กที่ประพฤติดี อยากมีส่วนร่วมดูแลช่วยเหลือเด็กในการทำการบ้าน โดยให้โรงเรียนแนะนำการสอนการบ้านหรือจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการสอนการบ้านให้เด็ก ผู้ปกครองอยากมีส่วนร่วมในการดูแลความประพฤติของนักเรียนตามระเบียบของโรงเรียนและต้องการให้อิสระในการคิดที่อยู่ในขอบเขต

ศักดิ์ชัย ชัยวิรัตน์ (2542, บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กประถมศึกษา โรงเรียนบ้านประตูปา อำเภอเมืองลำพูน ผลการศึกษาพบว่า ผู้ปกครองเกือบทั้งหมดมีส่วนร่วมในด้านพื้นฐานของการให้การศึกษาระดับประถมศึกษา กิจกรรมที่ผู้ปกครองทุกคนได้ปฏิบัติ คือ ฝึกให้เด็กได้ช่วยตนเอง เช่น ตื่นนอน แปรงฟัน ล้างหน้า อาบน้ำ แต่งตัวได้ด้วยตนเอง สำหรับการให้ความร่วมมือสนับสนุนโรงเรียน ผู้ปกครองมากกว่าครึ่งหนึ่งมีส่วนร่วมโดยให้ความสนใจให้ข้อมูลที่แท้จริง เข้าร่วมประชุม ตลอดจนร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียน นอกจากนี้ในด้านการส่งเสริมพัฒนาการและความเจริญงอกงามของเด็ก ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีส่วนร่วมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมให้เด็กได้ทำกิจกรรมที่สนใจ เช่น ออกกำลังกาย กีฬา

ดนตรี ภาษา นาฏศิลป์ ข้อเสนอแนะทั่วไป ผู้ปกครองต้องการให้โรงเรียนเข้มงวดในการจัดการเรียนการสอน และกวดขันเรื่องระเบียบของนักเรียน

อำพร มณีเนียม (2545, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียน กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหมู่ที่ 3 องค์การบริหารส่วนตำบลคูคต มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพร้อมในการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียนขององค์การบริหารส่วนตำบลคูคต เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการทางการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลคูคต เพื่อศึกษาความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนต่อการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียนขององค์การบริหารส่วนตำบลคูคต ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ ความพร้อมในการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียนขององค์การบริหารส่วนตำบลคูคตพบ ด้านบุคลากร พบว่า มีความพร้อมระดับมาก เพราะผู้บริหารมีวุฒิการศึกษาระดับสูงมีความรู้และประสบการณ์ระดับดี สำหรับครูมีจำนวนที่เหมาะสม ครูผู้สอนมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษาและมีประสบการณ์ส่วนครูพี่เลี้ยงมีวุฒิการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปและมีคุณสมบัติที่เหมาะสม ครูจะได้รับการอบรมสัมมนาและศึกษาดูงานอย่างน้อยปีละครั้ง ด้านสื่อ พบว่ามีความพร้อมระดับปานกลางค่อนข้างน้อยเพราะยังไม่สามารถจัดได้ครบตามศูนย์การเรียน สื่อมีจำนวนน้อย ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม พบว่ามีความพร้อมระดับปานกลางค่อนข้างมาก ศูนย์ฯ มีน้มนคงปลอดภัยสวยงาม มีห้องน้ำสะอาดเพียงพอ มีห้องเรียนเหมาะสมกับจำนวนนักเรียน ตั้งอยู่กลางชุมชนสะดวกต่อการเดินทางและไม่มีมลภาวะ ด้านงบประมาณ พบว่า มีความพร้อมระดับมากเพราะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลชั้น 1 มีรายได้ต่อปีมากกว่า 20 ล้านบาท ประกอบกับผู้บริหารเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์เห็นความสำคัญของการศึกษาระดับก่อนวัยเรียน ด้านหลักสูตร การประเมินผลและการจัดกิจกรรม พบว่า มีความพร้อมระดับปานกลาง เพราะหลักสูตรที่ใช้เป็นหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการและของสำนักบริหารการศึกษาระดับท้องถิ่น โดยปรับปรุงให้มีความเหมาะสมกับนักเรียนและประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นแต่การเรียนการสอนของเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางน้อย ส่วนใหญ่จะเรียนในห้อง มีการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงน้อย วิธีการประเมินผลใช้วิธีการต่าง ๆ รวมกันแต่ยังคงเน้นการทดสอบ การมีส่วนร่วมพบว่า ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาระดับปานกลางค่อนข้างน้อย เพราะการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่เป็นการมีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติตามที่องค์การบริหารส่วนตำบลกำหนดไว้ ไม่มีการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เช่น เป็นคณะกรรมการศูนย์ฯ การร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ และมีการประชาสัมพันธ์น้อย การจัดสวัสดิการทางการศึกษาพบว่า บริการอาหารกลางวัน บริการอาหารเสริม (นม) และบริการอาหารว่าง บริการรักษาความปลอดภัย บริการสุขภาพและการช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนได้อย่างเหมาะสมมีคุณภาพ ปัญหาอุปสรรคในการจัดการศึกษาพบว่า บริเวณสถานที่แคบ ห้องเรียนน้อย

สนามเด็กเล่นแคบและมีเครื่องเล่นน้อย ศูนย์ฯ ขาดความร่วมมืออื่น สื่อมีจำนวนน้อย ไม่มีผู้บริหารอยู่ประจำศูนย์ฯ และไม่มีผู้ทำหน้าที่นี้เทศ มีการระดมการมีส่วนร่วมจากผู้ปกครองและชุมชนน้อย และการประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง ห้องเรียนมีนักเรียนอายุคละกัน ครูต้องการให้บรรจุเป็นลูกจ้างประจำ ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณจากภาครัฐและนโยบายการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาท้องถิ่นยังไม่ชัดเจน และขอเสนอแนะจากการศึกษา คือ ควรจัดให้ศูนย์ฯ มีความร่วมมือ ควรเพิ่มสถานที่และห้องเรียนให้เพียงพอกับความต้องการ ควรปรับปรุงสนามเด็กเล่นและเพิ่มเครื่องเล่น ควรเพิ่มสื่อให้เพียงพอและทันสมัย ไม่ควรจัดห้องเรียนให้นักเรียนมีอายุคละกัน การสอนควรเน้นให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง เมื่อนักเรียนเลื่อนชั้นควรเปลี่ยนครูและห้องเรียน การประเมินผลไม่ควรเน้นวิธีการทดสอบ ควรมีการประชุมปรึกษาหารือผู้บริหารอยู่เสมอ ควรมีฝ่ายการศึกษาและมีหัวหน้าศูนย์ฯ อยู่ประจำที่ศูนย์ฯ ควรเพิ่มสวัสดิการให้กับครู ควรส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมสัมมนา ศึกษาดูงานบ่อยครั้งและมีการนิเทศอยู่เสมอ ควรมีห้องปฐมพยาบาล เวชภัณฑ์ที่ดีและอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปฐมพยาบาลแก่ครู ควรมีกองทุนช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลน ควรระดมทรัพยากรในท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนอย่างเต็มรูปแบบ ภาครัฐควรมีนโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาท้องถิ่นที่ชัดเจน และสนับสนุนด้านงบประมาณ อัตราตำแหน่งบุคลากรทางการศึกษาและการประเมินคุณภาพ เป็นต้น

จากการศึกษาดังกล่าว สรุปได้ว่า ผู้ปกครองหรือประชาชนยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือผู้ปกครองส่วนมากเป็นเพียงสนับสนุน แรงงาน และบริจาคเงิน วัสดุต่าง ๆ ประชาชนมีโอกาสน้อยมากที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการเรียนการสอน และยังมีอีกหลาย ๆ โรงเรียนที่ไม่เห็นความสำคัญของชุมชนหรือผู้ปกครอง รวมทั้งไม่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมและความต้องการของประชาชนในเขตบริการ ขณะเดียวกันถ้าโรงเรียนยังรอที่จะให้ผู้ปกครองพร้อมหรือมุ่งให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเพียงรูปแบบเดียวนั้น การพัฒนาการศึกษา ก็จะเป็นไปด้วยความล่าช้า ทำให้การศึกษาไม่ตอบสนองการพัฒนาเด็กนักเรียนอย่างเต็มศักยภาพ โรงเรียนจึงควรส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้เพราะเหตุผลสำคัญ คือ ผู้ปกครองหรือพ่อแม่ของเด็กเป็นกลุ่มพลังสำคัญ มีความใกล้ชิดและเกี่ยวข้องกับเด็กโดยตรง ย่อมจะมีความรัก ความเอาใจใส่และต้องการที่จะร่วมมือกับทางโรงเรียน การให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในพัฒนาเด็กนักเรียนนั้นเป็นการมีส่วนร่วมที่ให้ผลทางตรง เนื่องจากเนื้อหาวิชาที่ครูจัดการเรียนการสอนและอบรมสั่งสอนเด็กที่โรงเรียนนั้น เมื่อผู้ปกครองมีส่วนร่วมก็เท่ากับให้เด็กได้มีการฝึกปฏิบัติจริงที่บ้าน ทำให้เด็กนักเรียนเกิดทักษะมีผลงานและผลการเรียนดีขึ้นได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสนับสนุนให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาระดับก่อนวัยเรียนและสนับสนุนโรงเรียนให้มากกว่าสภาพที่เป็นอยู่

ในปัจจุบัน โรงเรียนจึงควรศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และให้ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กนักเรียน รวมทั้งสนับสนุนโรงเรียนอย่างต่อเนื่องเพื่อจะได้ช่วยพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโต เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย

ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้รวมของครอบครัว ต่อเดือน ความสัมพันธ์กับเด็ก ที่พักอาศัยและการเป็นกรรมการศูนย์

2. ตัวแปรตาม ได้แก่

ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนในชุมชนเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร 2 ด้าน

2.1 ด้านการจัดกิจกรรม

2.2 ด้านการจัดสภาพแวดล้อม

กรอบแนวคิดในการศึกษา

